

הדרום הרחוק של ישראל

כתבה מצולמת בהמשכים מאת מרדכי מלען

הנוגעים בדבר. פשוט מאד, באחת הפעמים כשנתקפתי בדחף הנדידה, הודעתי טלפונית למאיר בקב' גרופית (רכו התארגנות הרפת בערבה) על רצוני לבוא ולסייר ברפתות, מילאתי דלק ויצאתי דרומה.

על מפת הארץ מתחתי קו ישר מן הבית בבנימינה ועד אילת, קיפלתי המפה לשניים כך שכמעט באמצע הדרך, כמעט בקפל המפה, אני מוצא את משקי רמת הגלבוע **רביבים** (1943 *).

* בסוגריים אחרי שם המשק, שנת העליה על הקרקע. בדרך כלל, הרפת הוקמה מספר שנים לאחר מכן.

זמן רב חלף מאז ערכתי ביקורי האחרון במשקים של הדרום הרחוק. לבושתתי עלי להודות, שחלקן של הרפתות ראיתי עתה בפעם הראשונה – לא פלא הוא שכה התרשמתי מן המראות המלהיבים של פיתוח הענף באזור. אך לא רק הסקרנות הטבעית משכה אותי דרומה, כי אם המטרה לצלם ולתעד את המעשה והחזון המתגשם.

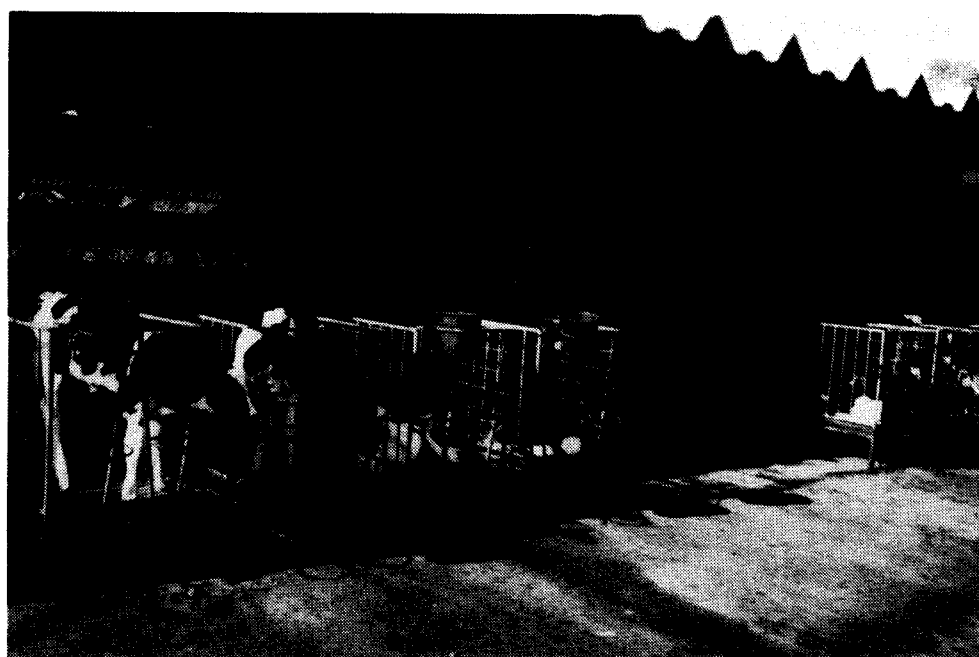
לכן, סקירתי זו נובעת מן המטרה שלשמה יצאתי לדרך ואינה מתימרת לכסות את כל הנושאים המעניינים את הרפתן כיום; לצורך זה היה נדרש תיכנון מדוקדק מראש עם כל

הרפת – טעם החיים (משאבישדה).

הפסקת קפה במשאבישדה.

עתות חורף ביונקית משאבישדה: מוציאים את היונקים לאמבט שמש.

במיהשקיה באזור צחיח זה, הלוא הצליחו בכוחות משותפים עם תחנת הנסיונות הקרובה (ליד רביבים) ועם מספר בעלי יוזמה לגדל את הצמח במים מליחים, אשר אין אפשרות להשקות בהם גידולים מסחריים אחרים. מדובר על מים עם תכולה של 2000 מיליגרם/ליטר כלור, מוליכות של 6 מילימו. פרטים יותר מלאים על גידול זה ושימושו כתחמיק, ירק טרי ואולי גם שחת התפרסמו לא מכבר. אכן, לגבי תנאי האזור המסויים הזה בהחלט אפשר לדבר על פתרון. התרשמתי שאת קציר הזון לירק יש לבצע באמצעות מקצרה ולא במכסחת, כי זו מרסקת את הצמח העדין, הרך והעסיסי והופכת אותו למעין דייסה. החלוקה בעגלה פורקת מותירה גושים לכל רוחב דרך ההאבסה; בודאי נגרם לא מעט פחת בגלל זה.

1939 – זו לא שנת הלידה, אלא מספר הפרה – עושה "פווה" (רביבים).

אגב, גם במשאבישדה וגם ברביבים רוב הבקר משוכן בסככות הרפד הישנות והטובות, עם תוספות ושכלולים פה ושם. שטח מחיה די הצורך לכל סוג של בקר והאוויר היבש השורר ברוב ימות השנה שומרים על עדר נקי בהחלט. אולם, ברגע שנאלצים לצופף יותר מדי ראשים בשטח מוגבל, מיד מתבלטת התופעה של בוץ והבהמות מתלכלכות; אפשר להיתקל בזה אפילו בערבה.

ניכר שהמשקים הותיקים באזור, רביבים ומשאבישדה, לא הגזימו בהשקעות אלא

משאבי שדה (1949), וטללים (1978). הזדמנות טובה לעצור ולצלם, לשוחח עם הרפתנים... ולשתות קפה.

הגוש הזה של שלושת המשקים הנ"ל רחוק ושונה למדי מן האזורים צפונית ומערבית לו. בלי להיכנס לפרטים המדויקים של גורמים אקלימיים וקרקעיים, השוני ניכר. קרבת המדבר והריחוק מיישובים עירוניים עושים את האזור שונה, אפילו אם בפרט זה או אחר אפשר היה למצוא מן המשותף לו וליתר אזורי הארץ.

קודם כל, ההזנה מבוססת על תחמיצים, שחת ומ"מ כמו ברוב חלקי הארץ. אך גם כאן יש חידוש, מגדלים זון (*Lolium multiflorum*) לירק ולתחמיק. אצלנו הזון הוא גידול חורפי והוא גודל עוד לפני 35 שנה בעמק יזרעאל ובעוד מקומות, אך האדמה הכבדה לא איפשרה קציר נח בעתות החורף, שלא לדבר כלל על שלושה קצירים. ובכן, באזור דרום הנגב האמור, "אין חשש" בפני עודף ימי גשם. באשר לצורך

הזון נאכל בתיאבון ע"י הפרות (רביבים).

הצטמצמו בהכרחי. ברביבים הקימו מכלאת טיפול משוכללת ותכליתית למיון, שקילה, סימון וטיפול המוני גם של אותן בהמות, שאין עבורן עולים לקשירה. נראה לי, שבמשקי חלב גדולים יש מקום למתקן כזה, לפעמים אפילו במקום מאות העולים האוטומטיים הדרושים לקשירה. הכל ענין של "תפיסה", ממשקית ושל הבקר עצמו.

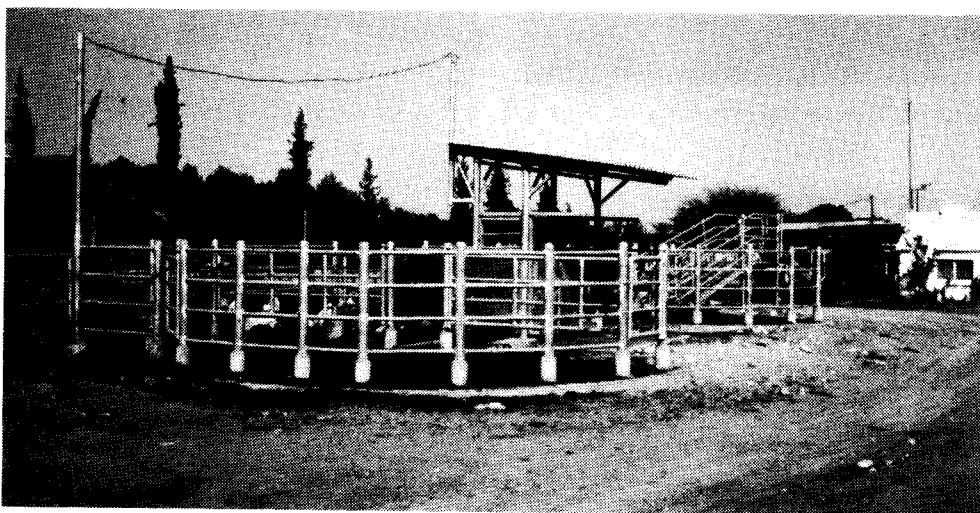
בטללים אפשר היה להתרשם מתכנון כולל של משק חדש יחסית, יפה מאד ובודאי גם נח לתפעול יעיל. על כל פנים, העדר היה נקי, אפילו התגודדו הפרות בצל בשעת הצהריים, על אף שזה היה יום חורף לפי הלוח.

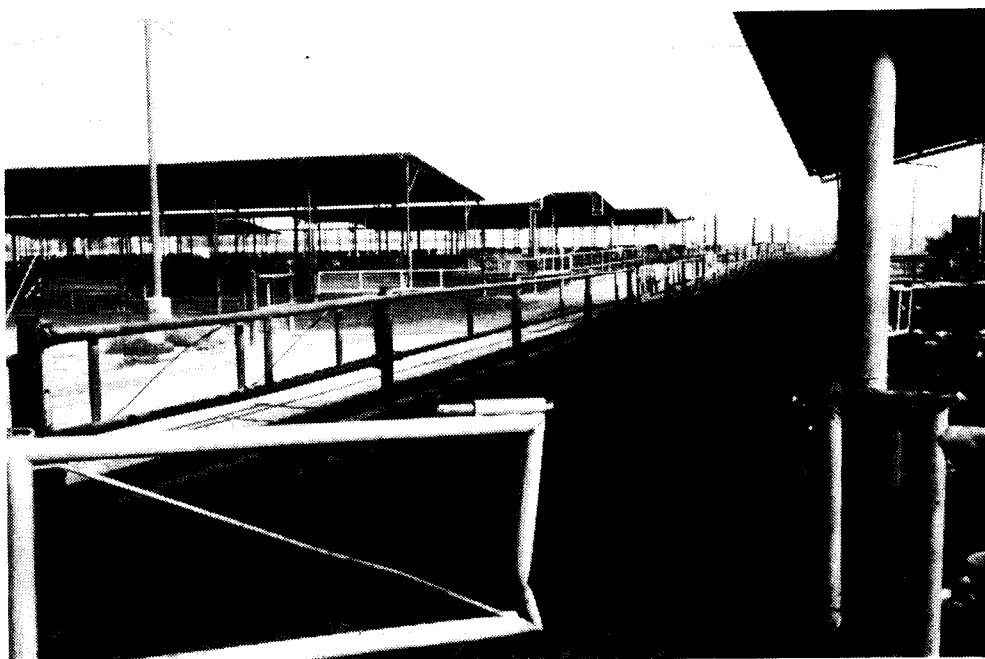
חבל שעמדות ההזרעה בטללים אינן מוגנות מפני השמש.

מכון חליבה ישן עם ציוד צח"מ חדיש (רביבים).

מכלאת הטיפול ברפת רביבים.

מערך הקוראליים לפרות בטללים.

אפילו בחורף, בצהריים הפרות מחפשות את הצל (טללים).

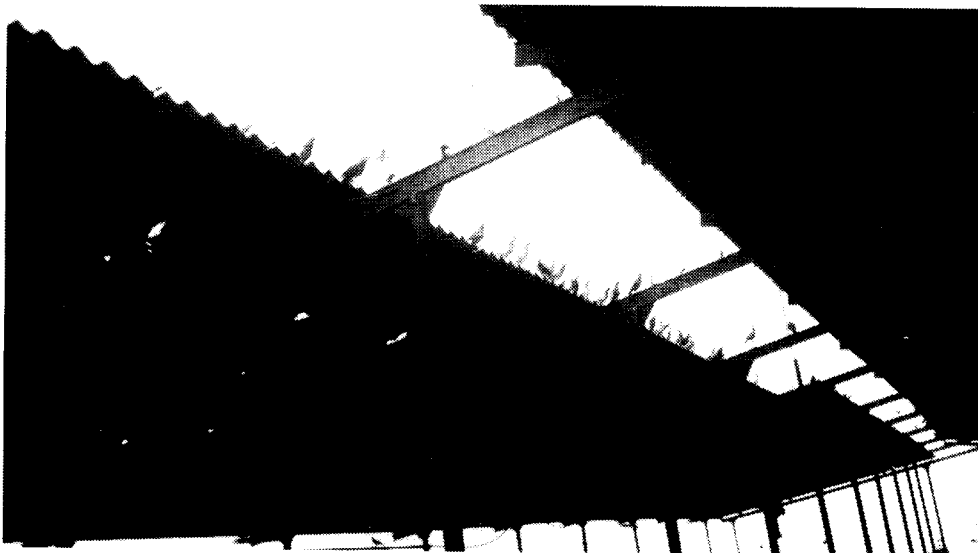
טיפול יסודי. אמרנו, שדרום הנגב הוא קרוב למדבר – אכן, כאן זה המדבר עצמו. הרים, סלעים, ואדיות ומישורי תְּמָדוֹת – אין נפש חיה, אין יישוב עד שזפון, אך אין שם רפת ולא נכנסתי פנימה.

המשכתי בכיוון מצפה-דמון, בדרך שהיתה פעם הכביש החדש, זאת אומרת כאשר עדיין ירדו אילתה מבאר-שבע דרך כורנוב (ממשית) ומעלה העקרים. אז ארכה הנסיעה כולה כעשר שעות, לפחות. כביש מצפה-דמון לצומת קטורה לא רע לגמרי, פרט לקטעים שבתיקון או לפני

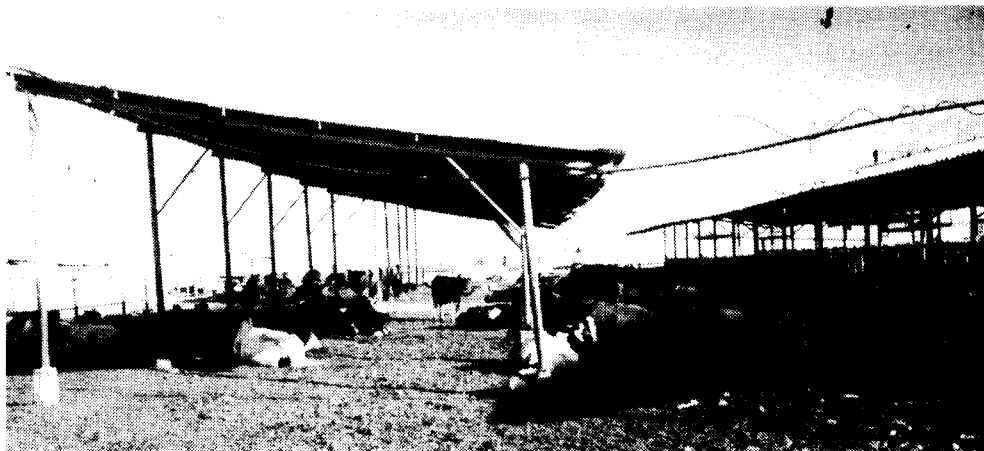
ערבה, ערבה אין קץ...

עושים משהו נגד הנגע הזה, הוסבר לי שניסו בכל מיני אמצעים ולא עזר. טוענים, אפילו יחסלו את כל היונים במשק יבואו חדשות תחתן מעבר לגבול, מן הממגורות בעקבה הקרובה יחסית. אינני בטוח שזה בדיוק כך, אבל הסיפור יפה כשלעצמו. בכל אופן, יונים אפשר לראות בכל משקי הערבה, כשם שישנן בכל אזורי הארץ והנוק שהן גורמות ניכר למדי. אחת ממטרות הצילום בסיום זה היתה תיעוד התנהגות הפרות בתנאי מזג אויר "נורמליים" – לא חם ולא קר מדי, לא גשום ואף לא לח במיוחד. היה מעניין להיווכח בעובדה, שגם

מרחבים עצומים, הרים ממערב וממזרח ונחל הערבה באמצע. בצד שלנו יש כבר מספר נקודות יישוב משגשגות; בלילה רואים את אוזות היישובים לאורך כל הדרך, אם גם במרחק מה אלה מאלה. בכביש הערבה הישר כמעט חלפתי מהר על פני המישורים הנרחבים והגעתי עוד באותו יום אחר הצהריים לרפת של קב' **אילות** (1962). הדבר הראשון שעורר תשומת לבי היה המספר העצום של יונים ברפת, טייסות שלמות תקפו את המזון באיבוסים ושבנו לבסיסהן על הגגות, רק כדי להתכונן לגיחה נוספת. לשאלתי, למה לא

היונים בהמוניהן ברפת אילות.

רביצת הפרות בשלוש אחה"צ (אילות); הצל נודד במשך היממה ועמו הפרות.

טבעי מאספקת תוצרת חקלאית טריה ליישוב עירוני קרוב, יחסית. בהתחשב בתנאי התחבורה היבשתית בין אילת בדרום ופארן בקצהו הצפוני של עמק הערבה המיושב רפתות (בשלב זה), אותם מאה ק"מ בכביש ישר וטוב אינם נחשבים למרחק כמו במרכז הארץ, אלא לכל היותר כזמן הדרוש לגמיעתם.

בתנאים אידיאליים כאלה הפרות מחפשות את הצל בשלוש אחה"צ ובטמפרטורה של כ-20 עד 22 מ"צ. מחזה זה חוזר על עצמו במשך שלושת ימי הסיוור בכל המשקים, בצורה זו או אחרת. את הערב ביליתי באילת, עיר ממש, בעלת פוטנציאל שיווקי עצום לחלב ומוצריו. למשקי הערבה ענין חיוני בפיתוח אילת וסביבותיה. אין

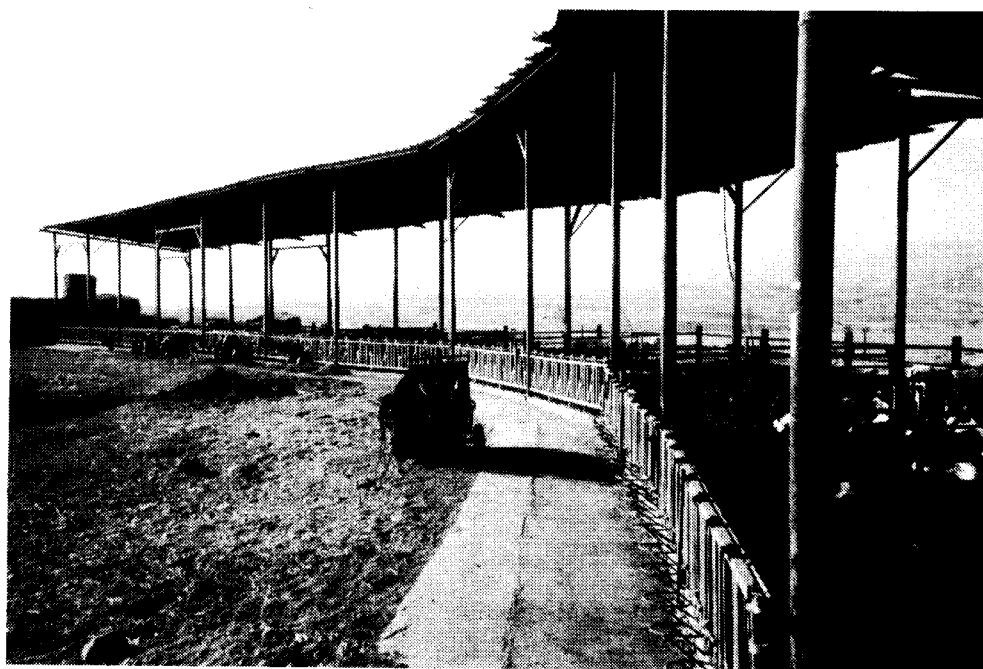

חצר החולבות בגרופית דחוסה ואין לאן להתרחב.

ערים למגבלת המקום ולכן בנו בגרופית רפת פרות על גבי מפצמות. ברם, האויר היבש השורר בערבה מנע כליל את הצטברות ההפרשות בצורתן הנוזלית. כך קרה, שכעבור זמן קצר היה צורך לסתום את בורות הזבל שמתחת למפצמות ולהפוך את המבנים לסככות רפד. למותר לציין שהיו צרות מכדי להנעים את החיים לפרות ולרפתנים גם יחד.

יבוא יום ויהיה צורך לבנות מכון חליבה חדש. או אז יגיע גם המועד המיוחל להוריד את כל מערך הרפתות למטה מן הגבעה, כפי שכבר נהגו לגבי הלולים והמוסק. לא התכוונתי להכביד על לב הרפתנים ובודאי שלא לצערם על המאמצים הנדרשים מהם כדי להתגבר על מגבלות התכנון שנפל בחלקם על לא עוול בכפם. להפך, הם ראויים לכל ההערכה, אך בשגיאות יש להכיר ויש ללמוד מהן.

למחרת יצאתי מוקדם בכיוון צפונה לגרופית (1966). תכנון יישוב זה מהווה יוצא דופן לא מוצלח, לפי עניות דעתי ודעת רפתנים רבים באזור. מספרים, שהמוסדות המיישבים החליטו בזמנו, ש"מטעמים בטחוניים" יש למקם את היישוב על מבניו המשקיים על צמד של שתי גבעות קטנות בקרבתו המיידית של כביש הערבה. יתכן מאד, שביחס לשטח המגורים והציבורי הנוף מסביב דוקא נראה יפה יותר מעל ראש גבעה, אם גם אין להתעלם מן המגבלות התכנוניות הנובעות מצמצום השטח לבניה הגיונית. אולם, לגבי הרפת מהווה מגבלת השטח סייג חמור ביותר לקראת התפתחות עתידית ובכלל, בקשר לכל שכלול וייעול ממשקי. ואמנם, עד מהרה הוכח תיכנון זה – דמוי "חומה ומגדל" בלב שטחי מדבר מישוריים וריקים – כלא נח לפיתוח ומחייב מאד בקשר לסוג השיכון לבקר. עובדה היא, שהמתכננים היו

דיר העגלות בגרופית דמוי סהר, בהתאם להקף ראש הגבעה.

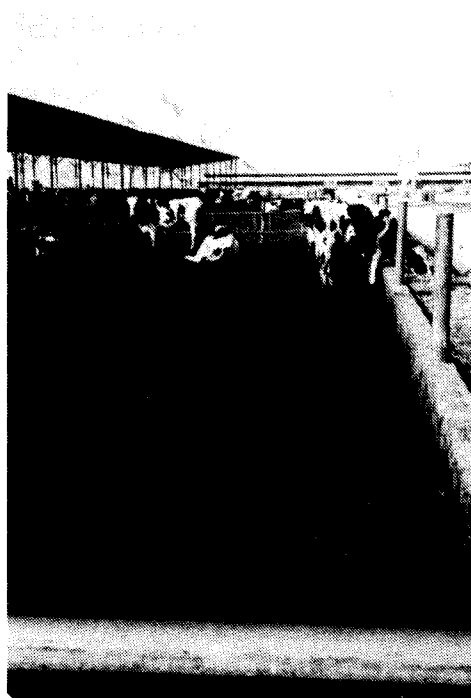
בקטורה הפרות אוכלות ב"אור מלא".

בהיעדר גשמים (כמעט) מוחלט, זה פתרון זול וטוב ונח לבקר. אז למה לא להקצות עוד חתיכת מדבר לרווחת הפרות?! חומר למחשבה למתכננים.

לא אוכל לעבור בשתיקה על חוויה נדירה בימינו אלה. נודמנתי במקרה לשעה בה נוהגים להריע פרות ברפת קטורה. בכל רפתות הערבה נהוגה הזרעה על ידי הרפתנים עצמם, גם בקטורה. ובכן, ראיתי את לאה בפעולה, היא למדה את המקצוע מחברה שבינתיים נותנת תורנות במזכירות. הנה סדר העבודה: ביחד עם אבי רכזת הענף בדקה בכריטיס הפרה המתייחמת, הכינה את המזרק בהיותה בצל המשרד, עטפה המזרק בנייר לבל יהיה גלוי לאור השמש והלכה לסככה. הפרה היתה קשורה על יד האיבוס. תחת עינה הפקוחה של אבי הלכה לאה לנקות באופן יסודי את בושת הפרה בטרם תשלוף את המזרק מתוך מעטפת הנייר ורק אז החדירה את המזרק תוך שמירה קפדנית לבל יזדהם בטרם הגיע ליעדו. אחר כך שבה למשרד והכינה עוד מזרק ועוד מזרק, כל פרה בתורה. זוכרים את התהליך?

הרפת בקב' קטורה (1973) היתה הראשונה בערבה שתוכננה תיכנון כולל ומודרני. נבנתה שורה שלמה של קוראלים חד-צדדיים, כאשר האיבוסים העיקריים פונים דרומה אל השמש. למה דוקא דרומה מול האור המסנוור ולמעשה בלי צל בשעת האכילה רובו של היום, לא הצלחתי לקבל הסבר משכנע. יתכן ואין הסבר כזה. מכל מקום, הדבר נמשך בעוד מספר רפתות שנבנו באזור בשנים יותר מאוחרות. בצורה זו או אחרת, הפרות אוכלות ב"אור מלא".

לעומת זה צריך לציין, שהמתכננים למדו מן הנסיון בקטורה שיש להקצות יותר שטח לפרה בחצר, אם רוצים לשמור על נקינה. כמקובל בכל רפתות הערבה, אין מרצפים את חצרות הפרות בטון, מסתפקים בחומר ואדי מהודק.

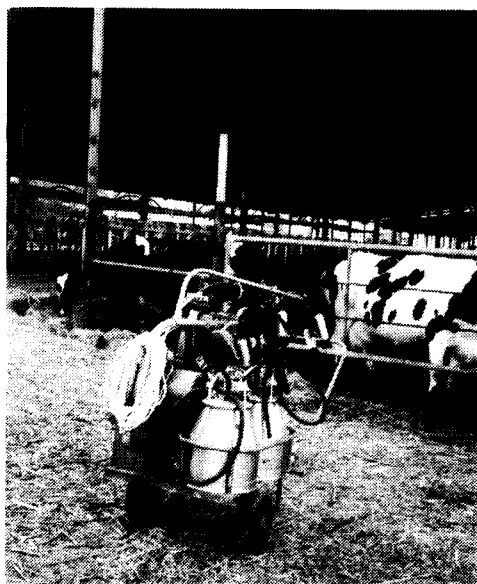
אפילו בחצר בלתי מרוצפת בערבה, שטח מצומצם מדי גורם מטרד בוצי (קטורה).

את השם **יטבתה** צריך לכתוב באותיות גדולות, ולא רק משום היותה הישוב הראשון בערבה. ליטבתה עומדת הזכות להיות היוזמת להקמת המחלבה, שהיא אבן שואבת להקמה ופיתוח יתר הרפתות באזור הערבה. בכלל, אי-אפשר לתאר את ענף הבקר לחלב בערבה ללא המחלבה הצמאה לחלב. אכן, זה היה מעשה נועז, חלוצי, להמר על הקמת המחלבה בזמנו. רצה הגורל וברבות הימים היא הפכה להיות ענף מרכזי במשק ששכרו בצידו.

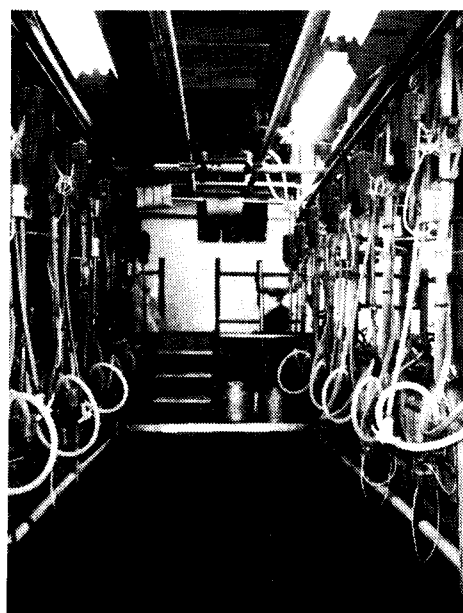
לראשונה הגעתי למקום עוד בהיותו היאחזות הנח"ל עין-רדיאן, נדמה לי באביב 1954. פרות חלב טרם היו שם, נדמה לי שכמה פרות בשר מגזע מקומי כבר הסתובבו. זוכר בבירור את הבקר (בן נאקה), שהוחזק במעין פינת-חי של ההיאחזות, כל כך קטן היה וכבר גמל! – מאז תפסה יטבתה תנופה אדירה ברפת ובמחלבה, בתמרים, מלונים וירקות, ולא לאחרונה בעסקי תיירות. אולם, בענף הרפת אנו עסוקים וכאן שימשה יטבתה חלוץ ומדריך לבאים אחריה, שדה ניסויים לגידול בקר בתנאי מדבר מובהקים.

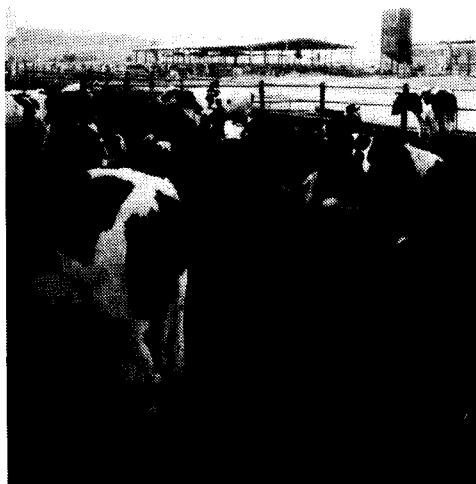
הזרעה ע"י רפתניות קטורה, לפי כל הכללים.

ניידת חליבה לטיפול נמרץ בסככה, בחצר ובכל מקום אחר (יטבתה).

מכון החליבה הישן והטוב ביטבתה על ציודו החדש.

השעה שתיים, השמיים מעט מעוננים וכל הפרות בחצר (יטבתה).

זאב (זיוה) צומברג ע"י החיבור הישיר בין המכון והמחלבה.

ערמות השחת והקש תחת כיפת השמיים, אין חשש שיירטבו.

להרחבה נוספת בשטח הנתפס היום על ידי המכון וסככת הפרות הותיקה. עד אז יש זמן לתכנן עד אחרון הפרטים את מערך המבנים החדש שיקום. כבר חושבים על זה, איך להביא לידי ביטוי הולם נסיון של יותר משלושים שנות גידול בקר בערבה.

(המשך הסקירה בחוברת הבאה)

הרפת ביטבתה אינה מצטיינת במבנים מפוארים רבי השקעות: הפרות שוכנות עדיין בסככות הרפד מלפני שלושים שנה, למותר לציין שהן תמיד מרופדות ונקיות; מכון החליבה אף הוא עתיק-יומין לפי מושגינו, אף אם הוחלף בו הציוד המקורי לציוד חליבה לקו עם מדי-חלב אלקטרוניים. קצב הפיתוח הוא כזה, שבעתיד הנראה כבר לעין המחלבה תהיה זקוקה

מי גבינה עלולים להיות מזוהמים
 בחידקי ברוצלזיס (Brucella
 melitensis) שמקורם בחלב צאן ועזים
 נגוע. על מנת לשמור על בריאות בקרנו,
 ולא כל שכן על בריאותם של העובדים
 ברפת, יש לוודא כי מיהגבינה אמנם
 באים ממקור מהימן, מחלבה אשר
 דואגת לפיסטור מוצריה כראוי לפני
 שמשתמשים במיהגבינה להאבסת
 הבקר ברפתות. כפי שפורסם בעתונות
 היומית במשך השנה האחרונה, נתגלו
 מספר מקרים מדאיג של חולים
 בברוצלזיס זו (קדחת מלטה) שקרו על
 רקע צריכת חלב וגבינות צאן בלתי
 מפוסטרים. לא נעים!